

увазі, що психологічний фактор не має ніякого значення у виникненні, плинні або результаті всіх інших хвороб» [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бройтигам В. Психосоматическая медицина / В. Бройтигам, П. Кристиан, М. фон Рад. – М. : Гэотар Медицина, 1999. – 376 с.
2. Гельдер М. Оксфордское руководство по психиатрии / М. Гельдер, Д. Гэт, Р. Мейо / Пер. с англ. – Київ : Сфера, 1997. – Т. 2. – 435 с.
3. Вегетативные расстройства : клиника, лечение, диагностика / под ред. А. М. Вейна. – М. : МИА, 2000. – 752 с.
4. Аммон Г. Психосоматическая терапия / Г. Аммон. – СПб. : Речь, 2000. – 237 с.
5. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика : новейший справочник / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо; СПб. : Сова, 2003. – 928 с.
6. Волков В. Т. Личность пациента и болезнь / В. Т. Волков, А. К. Стрелис, Е. В. Караваева, Ф. Ф. Тетенев. – Томск : Сиб. мед. ун-т, 1995. – 328 с.
7. Александровский Ю. А. Пограничные психические расстройства / Александровский Ю. А. – М. : Медицина, 2000. – 496 с.
8. Александровский Ю. А. Социально-стрессовые расстройства / Ю. А. Александровский // Обозрение психиатрии и медицинской психологии им. Бехтерева. – 1992. – № 2. – С. 5–10.
9. Белялов Ф. И. Психические расстройства в практике терапевта / Белялов Ф. И. – М. : Медпресс-информ, 2005. – 256 с.

Рецензенти: д. біол. н. Перелигіна Л.А., д. психол. н. Кузнецов М.А.

УДК 159.9.072

Радько О.В., аспірантка кафедри загальної психології;

Ушакова І.М., к.психол.н., доцент кафедри загальної психології НУЦЗУ

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ІНКАСАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ

У статті наведено хід розробки індивідуального коефіцієнта ефективності професійної діяльності фахівців служби інкасації ГСО при МВС України. Нами було проаналізовано різні підходи до вивчення ефективності професійної діяльності, на підставі яких ми визначили комплексні показники оцінки ефективності діяльності інкасаторів.

Ключові слова: діяльність, професійна діяльність, спільна діяльність, ефективність професійної діяльності, критерії ефективності професійної діяльності.

В статье приведен ход разработки индивидуального коэффициента эффективности профессиональной деятельности специалистов службы инкассации ГСО при МВД Украины. Нами были проанализированы разные подходы к изучению эффективности профессиональной деятельности, на основании которых мы определили комплексные показатели оценки эффективности деятельности инкасаторов.

Ключевые слова: деятельность, профессиональная деятельность, совместная деятельность, эффективность профессиональной деятельности, критерии эффективности профессиональной деятельности.

Постановка проблеми. Проблема підвищення ефективності професійної діяльності актуальна для будь-якого часу та будь-якої соціально-економічної формації, однак в кризовий період значущість її підвищується. Ми живемо в ту пору, коли кадри перестають бути гвинтиками у системі, а знаходять свою цінність та значущість. Гуманізація ставлення до професійної діяльності потребує також прояву турботи про людей, які займаються найбільш небезпечними видами діяльності, пов'язаними з високим рівнем значимості результатів праці та невідворотними наслідками можливих помилок (серед них можна назвати і інкасаторів). Ніхто вже не ставить під сумнів той факт, що ефективність діяльності організації залежить від професіоналізму її співробітників, тому вивчення ефективності професійної діяльності стає дуже актуальним напрямком в психології.

Професійна діяльність інкасаторів, пов'язана з охороною та перевезенням матеріальних цінностей, належить до числа небезпечних професій, які здійснюються в особливих умовах. На сьогодні ще не визначено об'єктивного критерію ефективності цієї діяльності, тому що необхідно враховувати специфіку професійних обов'язків інкасаторів та розглянути суб'єктивні фактори їх діяльності. Здійснити такий аналіз можна, на нашу думку, з використанням професіографії. На сьогодні впровадження результатів психографічних досліджень визнано одним із важливих компонентів прогресивного ставлення до управління трудовими колективами, тому воно отримало поширення у перспективних галузях науки та господарства.

Сучасна наука має досить велику методологічну основу щодо розробки різноманітних підходів відносно вивчення особистості фахівця та розвитку його професійної успішності. Проте найменш вивченою є проблема визначення ефективності групової діяльності спеціалістів, а також індивідуального внеску в спільну діяльність. Вирішення цієї проблеми пов'язано як зі складністю визначення критеріїв, так і з трудністю виділення одиниць виміру і розробки вимірювальних процедур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічною основою нашого дослідження став науковий аналіз професійної діяльності вітчизняними психологами. Так, істотна роль у формуванні психології професійної діяльності як наукової галузі знань належить Б.Ф. Ломову, який сформував концепцію системного підходу до аналізу і оптимізації взаємодії людини і машини. Діяльнісний підхід в дослідженні професійної діяльності був розроблений С.Л. Рубінштейном, О.М. Леонтьєвим, Б.Ф. Ломовим. Положення про особистісний підхід у вивченні професійної діяльності, зокрема, динаміки розвитку особистості, обґрунтовано в працях К.О. Альбуханової, Б.Г. Ананьєва, К.К. Платонова. Динамічний підхід в дослідженнях професіоналізації суб'єкта праці, орієнтований на вивчення закономірностей постійного руху самої особистості в просторі своїх якостей, свого віку, змінних соціальних норм, було реалізовано в працях Л.І. Анциферової, А.К. Маркової, Є.О. Клімова та інших [1, 3, 4]. Основи професіографічного підходу до аналізу діяльності закладено в роботах

Т.П. Зінченко та А.А. Фрумкіна. Проводився також аналіз таких ризиконебезпечних професій, як рятівники, водолази, міліціонери та військові (О.В. Тімченко, Д.В. Лебедев, О.О. Кисельова та інші) [5]. Але аналіз професійної діяльності інкасаторів, тим більше в руслі її ефективності, не проводився. Це і спонукало нас до вибору теми роботи.

Метою даної статті стало проведення професіографічного аналізу діяльності фахівців служби інкасації та визначення на його основі критеріїв ефективності їх професійної діяльності.

Для досягнення поставленої мети нами були сформульовані наступні завдання:

1. На основі детального аналізу сучасного стану проблеми ефективності професійної діяльності та нормативних документів, які регламентують діяльність служби інкасації, виділити головні завдання та вимоги, що пред'являються до фахівців даної професії.

2. За допомогою методів бесіди, опитування та експертної оцінки провести професіографічний аналіз діяльності фахівців служби інкасації і виділити професійно важливі якості, зважаючи на специфіку їх професійних обов'язків.

3. На основі професіографічного аналізу діяльності і виділених професійно важливих якостей розробити методіку визначення ефективності діяльності фахівця служби інкасації.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. В 1997 році з метою проведення інкасації в місцях, не охоплених централізованою службою інкасації і перевезень цінностей Національного банку, та забезпечення охорони грошових знаків і цінних паперів, в системі Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України було створено Службу інкасації, охорони грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться.

Сутність виконання ними трудової діяльності визначено та регламентовано Конституцією та законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України і Кабінету Міністрів України, а також нормативними актами МВС України та ДДСО. Безпосередньо Наказом МВСУ № 1433 від 25.11.2004 р. «Про організацію службової діяльності міліції охорони Державної служби охорони при МВС України»; Наказом МВСУ № 643 від 1997 р. «Про створення в системі Державної служби охорони при МВС України Служби інкасації, охорони грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться, та затвердження нормативних актів з питань діяльності цієї Служби»; Постанова Правління НБУ № 45 від 14.02.2007 р. «Про затвердження Інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах в Україні» [6, 7, 8, 9].

Діяльність Служби інкасації здійснюється в двох напрямках:

- інкасація грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться;
- охорона грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться касирами.

Для збирання грошових знаків призначається екіпаж працівників Служби інкасації. Кількісний склад екіпажу залежить від умов, у яких здійснюється інкасація. Кожний член екіпажу має свої функціональні обов'язки, які прописано Наказом МВСУ № 643 від 1997 р.

Там же описано деякі вимоги до їх знань та умінь:

1. Фахівець інкасації повинен знати: статутні та нормативні документи, що регламентують функціонування Служби інкасації; права, функціональні обов'язки та порядок несення служби інкасаторів під час збирання грошей та цінних паперів; застосування бланків єдиної форми для здійснення інкасації; добре знати дислокацію підприємств власника, що обслуговуються, її особливості, вразливі для нападу місця; інструкції, положення та інші керівні документи, які регламентують діяльність; перелік заходів для охорони грошових знаків, цінних паперів і інших цінностей, що перевозяться у разі нападу чи під час стихійного лиха та інших надзвичайних подій; оперативну ситуацію в місцях маршрутного руху; прийоми надання першої медичної допомоги у разі раптового захворювання або при пораненнях членів екіпажу; прийоми надання самопомоги та зняття психічної напруги; правила експлуатації засобів зв'язку й оповіщення; оптимальні способи переміщення за маршрутом; види сильнодіючих отруйних речовин, їхні фізико-хімічні властивості; способи, прийоми попередження нападів на екіпаж; способи та прийоми відновлення працездатності; правила взаємодії; техніку, технічні засоби, оснащення та інше обладнання; інструкції поводження з автоматичною зброєю; правила і норми охорони праці.

2. Инкасатор повинен уміти: оцінювати обстановку, звертаючи увагу на сторонніх осіб, які знаходяться на шляху руху та поблизу спеціального автомобіля; вести постійне спостереження за обстановкою навколо; правомірно застосовувати табельну зброю; знати правила експлуатації технічних засобів; дотримуватися конфіденційності щодо маршрутів руху та умов виконання договірних зобов'язань; дотримуватись умов безпеки під час виконання службових обов'язків; підтримувати в належному стані пристрої, устаткування та володіти навичками, прийомами їх експлуатації; використовувати вогнепальну зброю; пересуватися в умовах завантаженості вулиць міста; дотримуватись правил дорожнього руху; оцінювати обстановку і приймати оптимальне рішення; визначати наявність підозрілих факторів обставин та можливі шляхи їх розгортання; раціонально і безпечно планувати свою роботу; надавати першу медичну допомогу у разі поранення членів екіпажу; здійснювати самопомогу; усвідомлювати ступінь ризику; узгоджено взаємодіяти з іншими членами екіпажу; користуватися засобами безпеки; виконувати тривалий час фізичну роботу в умовах дії психічних подразників; працювати в умовах особистого ризику; працювати на межі фізичних і емоційних можливостей людини; швидко відновлювати свою фізичну і психічну працездатність [7].

Ефективність діяльності служби інкасації прямо залежить від ступеня розвитку професійних знань, умінь і навичок інкасаторів, їх фізичної та психологічної підготовки до діяльності в екстремальних умовах, а також від стажу роботи за спеціальністю та практичним досвідом роботи.

Нами був проведений аналіз чинників, що негативно впливають на організм фахівця служби інкасації, а саме: робота в несприятливих кліматичних умовах (мороз, спека, дощ, сніг); відсутність належного раціонального режиму роботи (перерва може закінчитися під час пересування між об'єктами ін-

касації); щоденне перенесення тягарів та важкої екіпіровки викликають проблеми із спиною із-за постійної напруги на хребет; перенапругу зору викликає постійне спостереження за обстановкою довкола зони інкасації; різка зміна температурного режиму (нагрівання в капсулі) тощо.

Ситуація постійної психологічної напруги із-за можливого раптового нападу, яка посилюється у темний час доби; значна перевага фізичної праці, яка поєднується з великим потоком сенсорної інформації з швидким прийняттям рішень, можливістю виникнення паніки навколо у разі надзвичайної ситуації серед населення; робота в умовах дефіциту часу, можливість тривалого впливу шкідливих умов життєдіяльності у вигляді біологічних та соціально-психологічних факторів збільшують вірогідність негативних змін функцій організму при нервово-психічній напрузі, які, в свою чергу, можуть набувати предзахворювального стану [5, 7 - 9].

Для вирішення другого завдання нами, на основі опитувальників, розроблених Т.П. Зінченко та О.П. Євсюковим, призначених для виявлення професійно важливих якостей, була розроблена професіографічна анкета, яка складалася з 7 розділів. Шість перших розділів містили загальні відомості про професію, а останній сьомий розділ – перелік особистісних якостей, які експерти повинні оцінити за 7-бальною шкалою (від +3 до -3) в залежності від рівня значущості їх саме для професії інкасатора.

До групи експертів увійшли сім фахівців служби інкасації, віком від 31 до 40 років, які обіймають керівні посади та мають досвід роботи в спеціальному підрозділі інкасації більше п'яти років. Оцінювання професійно важливих якостей проводилося експертами самостійно, незалежно один від одного.

Далі оцінки експертів зводилися до середньої арифметичної і за допомогою ранжування виявлялися групи професійно значущих якостей, які є важливими для діяльності фахівців інкасації. Для визначення рівня необхідності кожної якості для роботи в службі інкасації використовувалась 5-рангова шкала залежно від їх значущості. Таким чином, кожна з виділених якостей може бути описана кількісно (в залежності від середнього арифметичного її рангів при оцінці експертами), отримавши при оцінці певну "вагу". Результати такої експертної оцінки професійно важливих якостей представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

«Вага» професійно важливих якостей фахівців служби інкасації ДСО при МВС України

Ранг	Рівень необхідності якостей	Основні характеристики фахівця	Вага
1	дуже потрібні	зосередженість в умовах перешкод	2,75
		спостережливність	2,50
		здатність аналізувати ситуацію і ухвалювати вірні рішення	2,50
		уміння приймати рішення в дуже короткий термін	2,50
		брати на себе відповідальність за ухвалені рішення й дії	2,75
		дисциплінованість	2,50
		самовладання й витримка	2,75
		працьовитість	2,75

Продовження таблиці 1

Ранг	Рівень необхідності якостей	Основні характеристики фахівця	Вага
		вимогливість	2,50
		витривалість до тривалих фізичних навантажень	2,50
		здатність знаходити спільну мову з людьми	2,75
		колективізм	2,75
2	необхідні	високе почуття обов'язку	2,00
		висока емоційна стійкість	2,00
		тривале збереження інформації в пам'яті	1,50
		незалежність і самостійність суджень	2,00
		швидке засвоєння знань, вмій та навиків	2,25
		високий рівень моральної свідомості	1,50
		здатність передбачати	2,00
		швидко приймати рішення в обстановці, що змінюється	1,75
		уміння зберігати працездатність і активність при стомленні	2,00
		доброзичливість і чуйність	1,75
		енергійність	1,75
		швидкий темп виконання складних дій	2,00
		організованість	2,25
		наполегливість у досягненні мети	2,00
		цілеспрямованість	1,50
		твердість	1,50
		рішучість	1,50
		сміливість	1,50
		мужність	1,75
		хорообрість	1,50
акуратність у роботі	1,75		
3	бажані	аналітичне мислення	1,25
		швидке й точне виконання арифметичних дій	1,00
		гарна дикція й виразне мовлення	1,00
		вібраційна чутливість	0,50
		здатність оцінювати й порівнювати часові проміжки	1,25
		принциповість	1,25
		критичне ставлення до своєї роботи	1,25
		схильність до розумного ризику	0,75
		велика фізична сила	0,75
		стійкість до закачування	1,25
		швидкий темп рухових дій	1,00
		рухливість пальців	1,25
		здатність розуміти наміри, відчуття та емоції людей	1,00
4	небажані	наявність агресивно-оборонного стилю поведінки	-1,50
		наявність запальності, дратівливості	-1,00
		готовність вступити в конфлікт	-1,25

Продовження таблиці 1

Ранг	Рівень необхідності якостей	Основні характеристики фахівця	Вага
5	вкрай небажані	схильність до неприйняття загальноприйнятого порядку, норм, цінностей, традицій або законів (нон-комформізм)	-2,00
		невпевненість в собі і поступливість	-3,00

Використовуючи таку шкалу, керівники (експерти) оцінювали особистісні якості працівників спеціального підрозділу служби інкасації ДСО при МВС України. Середній бал, набраний кожним досліджуваним, може, як ми вважаємо, виступати суб'єктивним критерієм ефективності професійної діяльності інкасаторів.

Але оцінки експертів не є остаточним показником ефективності діяльності, тому що необхідно визначити також її об'єктивні критерії, які вимагають наявності прямих показників діяльності.

В.Д. Шадриков з цього приводу висуває формулу нормативних способів соціальної діяльності, які відповідають параметрам продуктивності, якості та надійності. О.П. Єгоршин виділяє три методичних підходи до оцінювання ефективності фахівців: економічний, виробничо-технологічний та соціальний. Натомість, А.К. Маркова та Г.В. Суходольський розрізняють об'єктивні та суб'єктивні результати праці. До перших вони відносять продуктивність, трудомісткість, якість та надійність, до других – зацікавленість в праці, задоволеність працею, соціальний статус та інше [2 - 4].

У професійній діяльності служби інкасації немає об'єктивного продукту праці, за допомогою якого ми можемо оцінити вклад кожного фахівця у спільну діяльність, тому для виявлення об'єктивного критерію нами було зроблено наступне.

За допомогою бесіди з фахівцями у цій сфері ми з'ясували, що інкасатор – це, насамперед, міліціонер, який повинен сумлінно виконувати свій службовий обов'язок. Тому як об'єктивний критерій ефективності діяльності можна розглядати адміністративні акти стягнень та заохочень. Були проаналізовані порушення, за які фахівці інкасації отримують стягнення. Виявилось, що найбільшу питому вагу мають два види стягнень: нехтування засобами індивідуального захисту (60 % випадків) та прогули роботи (30 %). На інші види стягнень припадає лише 10 %.

Заохочення фахівцями інкасації отримувалися за доблесну службу, куди входить як стаж праці фахівця, так і сумлінне виконання за цей час свого службового обов'язку.

Нами були проаналізовані особисті справи фахівців інкасації, в яких фіксуються і заохочення, і стягнення, та обчислено об'єктивний показник (коефіцієнт) ефективності професійної діяльності інкасаторів, який є відношенням адміністративних заохочень до стягнень, поділених на стаж служби фахівця. Таким чином, ми отримали об'єктивний критерій для виявлення індивідуального коефіцієнту ефективності професійної діяльності фахівця служби інкасації.

Таким чином, ми пропонуємо обчислювати індивідуальний коефіцієнт ефективності професійної діяльності фахівця служби інкасації за такою формулою:

$$I_{ке} = K_{суб.} + K_{об'єкт.}$$

де $I_{ке}$ – індивідуальний коефіцієнт ефективності професійної діяльності інкасатора;

$K_{суб.}$ – суб'єктивний показник оцінки ефективності професійної діяльності фахівця служби інкасації, який виявляється за допомогою оцінки професійно важливих якостей фахівця експертами;

$K_{об'єкт.}$ – об'єктивний критерій оцінки ефективності професійної діяльності фахівця служби інкасації.

В свою чергу, об'єктивний критерій оцінки ефективності діяльності інкасатора можна обчислювати таким чином:

$$K_{об'єкт.} = Z / C / T$$

де Z – адміністративні акти заохочень фахівця служби інкасації;

C – адміністративні акти стягнень фахівця служби інкасації;

T – стаж роботи фахівця (в місяцях).

Проведене нами дослідження з використанням описаних формул дозволило нам розділити нашу вибірку (працівників спеціальних підрозділів інкасації) на три групи за рівнем їх індивідуальної ефективності професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, за допомогою детального аналізу сучасного стану проблеми ефективності професійної діяльності, та на основі нормативних документів, що регламентують діяльність фахівців служби інкасації, нами було виділено головні завдання та вимоги, що пред'являються до фахівців даної професії, а саме:

- фахівець інкасації повинен бути пильним та уважним;
- дотримуватися конфіденційності щодо руху маршрутів;
- вміти приймати рішення за дуже короткий час;
- узгоджено взаємодіяти з іншими членами екіпажу та діяти згідно з інструкціями;
- швидко відновлювати свою фізичну та психічну працездатність.

Проведений професіографічний аналіз діяльності фахівця служби інкасації дозволив нам виявити професійно важливі якості, зважаючи на специфіку професійної діяльності інкасаторів.

На основі професіографічного аналізу діяльності та виявлення професійно-важливих якостей фахівців служби інкасації була розроблена методика визначення ефективності професійної діяльності фахівця служби інкасації та запропонована формула для її підрахунку.

Застосування даної методики зробить можливим прогнозування ефективності діяльності фахівців служби інкасації. Визначення суб'єктивних критеріїв також дозволить удосконалити процедуру профвідбору для служби в даному підрозділі.

Вважаємо, що таку методику можна застосовувати не тільки для визначення ефективності професійної діяльності інкасаторів, а й для визначення її показників у представників інших ризиконебезпечних професій, особливо тих, які здійснюються у груповій формі і не мають об'єктивного продукту праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В. А. Современные исследования фундаментальных и прикладных проблем психологии профессиональной деятельности / В. А. Бодров // Психологический журнал. – 2008 – Т. 29, №5 – С. 83–90.
2. Донцов А. И. Психология коллектива : методологические проблемы исследования / Донцов А. И. – М. : МГУ, 1984 – 229 с.
3. Дружилов С. А. Становление профессионализма человека как реализация индивидуального ресурса профессионального развития / Дружилов С. А. – Новокузнецк : Издательство ИПК, 2002. – 242 с.
4. Егоршин А. П. Управление персоналом / Егоршин А. П. – Нижний Новгород : «НИМБ», 2003 – 720 с.
5. Екстремальна психологія : [підручник / Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедев Д.В. та ін.]. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.
6. Конституція України / [за ред. Жілінкова В. Н]. – Х. : ІПЦ, 2008. – 56 с.
7. Про створення в системі ДСО при МВС України Служби інкасації, охорони грошових знаків і цінних паперів, що перевозять : Наказ МВС України від 23.09.1997р. № 643 / МВС України –К. : Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», 2007 – 2010. – 52с.
8. Про організацію службової діяльності міліції охорони ДСО при МВС України : Наказ МВС України від 25.11.2003р. № 1433 / МВС України – К. : Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», 2007 – 2010. – 44с.
9. Про затвердження інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах в Україні : Постанова Правління НБУ від 14.02.2007р. / НБУ України – К. : Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», 2007 – 2010. – 37с.

Рецензенти: д. психол. н. Осьодло В.І., д. психол. н. Балабанова Л.М.

УДК 159.09

Самойлова І. магістр кафедри прикладної психології НУЦЗУ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО СТАНУ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Аналіз отриманих у дослідженні кількісних даних дав змогу зробити висновок, що відношення чоловіка до своєї дружини впливає на її самооцінку, зокрема, застосування фізичної сили спричиняє не лише фізичні ушкодження, але і негативно впливає на психічний стан жінки. Це дає підставу віднести жінок, що постраждали від насильства у сім'ї до групи людей, що потребують посиленої психологічної уваги та рекомендувати проводити з ними психокоррекційну роботу.

Ключові слова: психічний стан жінок, фізичне насильство в сім'ї.